

Римската дипломация

Автор: Владимир Попов

На протежение на няколко века Рим бил неголям град в Италия и до 4 в. пр. н. е. имал контакт само с околните племена. Отношенията със съседите лежали върху съвета на старейшините или Сената /тази му функция останала чак до залеза на Републиката през 30 г. пр. н. е./.

Първоначално за воденето на междуплеменни преговори била създадена колегия от жреци – фециали, наброяващи 20 човека. От тях най-главен бил ‘pater patratus’, който носел скиптър и кремък /символите на римската власт и сила/ и оглавявал посолствата.

Тит Ливий описва подробно ритуала за искане на обезщетение и обявяване на война от фециалите. Ако Сенатът постановявал, че на римския народ е нанесена неправда, жрецът се отправял към границата на чуждата територия и произнасял клетва към боговете, целяща да утвърди справедливите претенции на Рим. След това той отправял искания към неприятеля и изчаквал 33 дена. Ако след изтичането на този

срок въпросът оставал нерешен и претенциите не били удовлетворени, призовавайки боговете отново /за да са свидетели, че войната е справедлива - bellum iustum/, фециалът извършвал жертвоприношение и хвърлял натопено в кръв копие към пределите на неприятелската територия. Така съвестта на римляните била спокойна, че не те са нарушили договорите, а вината е на съседите им и боговете ще помагат на римското оръжие.

Впоследствие, когато Рим започнал да води войни със задморски противници, вместо жрецът да пътешества надалеч и по този начин целият процес да се удължава, ритуалът започнал да се провежда пред храма на Белона /богинята на войната/ като там бил заграден участък, символизиращ неприятелската територия и копието било мятано в пределите му.

Наред с това към IV-III в. пр. н. е. в Рим се появили истински посланици. Наречени били легати, а посланничеството носело името легация. Посланиците се избирали сред

най-опитните и най-уважаваните сенатори. На тях им се давали строги инструкции как да действат, за да защитят достойнството на римския народ. Легатът носел златен пръстен с печат, за сключването на договорите. След като се върнел от мисията си, той бил длъжен да се отчете пред Сената за действията си.

Личността на посланика била неприкосновена и оскърблението или убийството му било равнозначно на обявяване на война. Така например през 229 г. пр. н. е. Сенатът изпратил при илирийския цар Аргон Гай и Луций Корункани с цел да бъдат прекратено морското пиратство и нападението над съюзните гръцки градове. На отговора на илириец, че разбойт е според местните обичаи Луций възразил, че Рим в такъв случай ще въведе по-различни закони. За даването на такъв не съвсем дипломатичен отговор на връщане той бил умъртвен. Сенатът издигнал златна статуя на загиналия посланик на Капитолия и изпратил флота срещу илирийците, която сложила край на пиратството в Адриатическо море.

Самите римски посланици обаче не винаги зачитали международното право и си позволявали излишни волности. Така например посланици, изпратени при келтите през 391 г. пр. н.е. , за да ги склонят да не

обсаждат етруския град Клузий на своя глава се сражавали на страната на обсадените, считайки, че за варварите договорите не важат. Келтите от своя страна изпратили също делегация в Рим, за да им бъдат предадени нарушителите. След като им било отказано, келтите предприели поход към Вечния град, който завършил с разгром на римската армия и опожаряването на града.

В хода на по-нататъшното покоряване на Италийския полуостров римляните приложили принципа, залегнал в политиката им чак до самия край на империята – *divide et impera* /разделяй и владей/. На покорените градове бил даван различен статут и права, така че пооблагодетелстваните /съхранилите местно самоуправление или пък съюзниците на Римската република/ следели тези, изгубили своята независимост. Освен това основаването на множество колонии и крепости, в които били заселвани римски граждани давало пълен контрол над завладените територии. Покорените, но верни на Рим по време на война общини и селища постепенно били дарявани с повече права и статут 'приятели на римския народ', а отпадналите били унищожавани или продавани в робство. Ето защо нито инвазията на Пир на Италийския полуостров, нито успешната дългогодишна война на Ханибал не довели до разцепление на съюза, изграден от римляните. Нещо пове-

че, последните отказвали каквито и било преговори, докато враговете им се намирали на тяхна територия и водели война до победен край, независимо от понесените поражения.

Римската република започнала да води преговори с други извън италиански държави доста отрано. През 323 г. пр. н. е. при Александър Велики във Вавилон се явило римско пратеничество. Също така Рим сключвал договори с Картаген през IV в. пр. н. е., касаещи търговия и мореплаване на римски кораби към бреговете на Африка. На римските кораби тогава било дадено правото да плават до картагенското пристанище, но не по-на запад от него.

Римляните изработили ред за прием на чужди посланичества, който се различавал в зависимост от това дали тези страни били приятели или врагове. Посолствата, които били приятелски се приемали с голяма почит и тържественост. Били настанявани в самия град в определена за този случай къща. Представителите на съюзните държави били обслужвани с голямо внимание, канени били на празници и игри, давали им се богати дарове. Историята е запазила сведение на картагенски пратеници от времето преди Пуническите войни, които гостували в домовете на няколко патрициански семейства и с учудване забелязали, че навсякъде яс-

тията били сервирани в един и същ сребърен сервиз, който римляните си разменяли. Това говори както за липса на склонност към разкош в тогавашните времена, така и същевременно за желание гостите да останат максимално удовлетворени.

Корено различно било отношението към неприятелските мисии. Те не били допускани в самия град, а в къща извън пределите му, заобиколена от ограда и стража. Тук посланиците чакали докато Сенатът се събере да ги изслуша. Срещата се провеждала край храма на Белона – извън чертите на града. Ако преговорите завършвали успешно и се сключвал мир, дооформянето на договора и остатъка от пребиваването на посланиците вече ставало в Рим.

Ако преговорите завършвали неуспешно, на чуждите посланици им бил даван кратък срок, в който да напуснат Рим и Италия. В този случай те били пазени само, докато са на римска територия, а при напускането ѝ те били оставяни и римляните не давали никакви гаранции за сигурността им по-нататък.

След завладяването на Сицилия, в средата на III в. пр. н.е. Рим излязъл на международната «средиземноморска» сцена. Били развити дипломатически контакти с елинистичните държави /Сиракуза, Македония, Египет, Сирия/ и Картаген. Дългите войни с по-организиран

противник довели до сключване на съюзи с отдалечени царства. Традиционен приятел на Рим в Сицилия срещу Картаген била Сиракуза /а по-късно Нумидия в Африка/, а срещу Македония и Сирия били привлечени Египет, етолийците в Елада и Пергам в Мала Азия.

Особено интересно е да се проследят дипломатическите ходове на Рим и Картаген през Втората Пуническа война /218- 201 г. пр н.е./.

На страната на римляните застанал Етолийският съюз, Птоломеите, Родос и Пергам, а картагенците търсили съюз с Македония и държавата на Селевкидите.

Отбелязвайки това, Полибий пише: *«по-рано... събитията на земята се извършвали разделно, тъй като всяко от тях е имало свое място, цел и край, от тук насетне историята като че ли става едно цяло; събитията в Италия и Либия се преплитат с елинските и азиатските и всичко се свежда до един край».*

Когато Ханибал нахлул в Италия и разбил римските легиони при Кана /216 г. пр. н. е./, той се опитал да закрепя военния успех с дипломатически такъв и пратил посланици при македонския цар Филип V. Било договорено двете държави да не сключват сепаративен мир с Рим. Гърция оставала в сферата на влияние на Македония, а Италия –

на Картаген. Съюзниците се задължавали да водят съвместна война с римляните. Същевременно от съюза с Рим се отменал сиракузкия цар и положението на Вечния град не било никак блестящо. Но римляните успели да предотвратят македонската инвазия в Италия като склонили етолийците да се вдигнат на война срещу Филип V, а също сключили съюз и с Египет.

Така от 215 до 205 г. пр н. е. Македония била заета с етолийците, а римляните завладяли Сиракуза и Южна Испания, и прехвърлили войната в Африка, където разгромили Картаген. Тук те сключили съюз с подкрепилия ги нумидийския цар Масиниса, като му предоставили обширни владения за сметка на стеснената територия на пуните.

Към 200 г. пр. н. е. с ловка дипломатическа игра Римската република започнала война и срещу недалновидния македонски цар, като го провокирала да нападне гръцките съюзни градове. След като Филип отказал на посланиците да спре военните действия, пратеникът на Републиката Гай Фламинин обявил, че римляните ще защитят Елада от «македонския хищник». На тяхна страна застанали етолийците, Ахейският съюз и Пергам. Самите римляни впоследствие често се шегували, че на протежение на историята си водели само отбранителни войни. Но всъщност войната се водела

за контрол над Елада и в това били заинтересувани както македонският цар, така и римският елит.

Друго успешно действие на римската дипломация било постигането на ненамеса на държавата на Селевкидите на страната на Македония. Антиох III имал формален съюзен договор с Филип V, но римските посланици му гарантирали, че няма да оспорват завладенията от него Сирия и Палестина, принадлежали преди това на Птоломеите.

Всъщност коалицията между Македония и Селевкидите била именно с цел да си поделят Египетските владения. Филип се ангажирал да нанесе удар по европейските и егейските владения на Птоломеите, а Антиох пък щял да действа в Мала Азия и Сирия. Тъй като договорът между двамата царе бил моментен с цел изгода, в решителния момент Антиох склонил да пази неутралитет, а Македония се оказала в изолация и без съюзници.

Римляните разбили Филип V през 197 г. пр. н. е. Въпреки че му наложили огромна контрибуция и му забранили да държи голяма армия, римляните считали, че на победения враг не трябва да му се налагат унизителни мирни условия и по-скоро били склонни да оцетят своите съюзници, за да не се засили влиянието им прекомерно.

Така те постъпили с етолийците

след края на Македонската война, а след като разгромили и Антиох през 190 г. пр. н. е., започнали да ограничават Родос и Пергам, които им помогнали в Сирийската война. В този конфликт на страната на Рим бил и македонският цар. И тук римската дипломация изиграла решаваща роля за ненамесата му във войната между Републиката и Селевкидите. Антиох III считал, че след елиминирането на Филип V /в който освен съюзник виждал и съперник/, той може спокойно да завладее гръцките градове по Егейското крайбрежие. За тази цел той привлякъл даже стария римски враг Ханибал. Рим от друга страна току що бил провъзгласил всички гръцки градове в региона за свободни. Сблъсъкът бил въпрос на време и благоразположението на Филип било от изключително значение за римляните. За пратеник при царя бил изпратен Тиберий Семпроний Гракх /бащата на братята Гракхи/. Той убедил Филип, че е по-изгодно да има слаб противник за съсед и му обещал някои териториални отстъпки. В замяна македонецът се съгласил да пропусне римските войски през територията си и да ги снабди с провизии. С помощта на родоската флота римляните победили Антиох по море, а решителната битка станала в Мала Азия при Магнезия и сложила край на претенциите на царя. На Филип не му било дадено обещаното обезщетение с мотива, че се е договарял само с посланика,

а и обстоятелствата са се изменили, така че няма как да бъде изпълнена договорката. Македонецът нямал никаква възможност да протестира и му останало единствено да се смири с новия ред.

Така победите на Римската република за по-малко от десетилетие елиминирали двете елински държави, претендиращи за господство в източното Средиземноморие. Оттук нататък международният арбитраж, който започнал да решава всички спорни въпроси станал Рим.

В първата половина на II в. пр. н. е. римляните още не чувствали нужда да анексират покорените от тях народи. Изключение правела Испания, където войната срещу свободолюбивите племена била дълга и изтощителна. В Африка и Азия римляните предпочитали вместо гарнизони да имат зависими съюзници, които да поддържат реда и да препятстват на засилването на враждебни на Рим държави. Така за сдържане на Картаген било разширено Нумидийското царство на Масиниса. За контрол над Македония и Сирия бил усилен Пергам.

Политиката на Рим обаче коренно се променила в средата на II в. пр. н. е. В резултат на почти едновременни войни Рим завладял територията на Картаген в Африка, както Македония и Ахейския съюз в Елада. Силните съюзници – Пергам и Нумидия вече станали ненужни.

Отношението на Рим към тях се изменило. Започнало поощряването на сепаратизма в тези държави и прилежащите им територии. През 133 г. пр. н. е. последният пергамски цар завещал царството си на Рим. На нумидийския цар Югурта римляните обявили война през 111 г. пр. н. е., след като той превзел Цирта и избил римските граждани, намиращи се там. Окончателно остатъците на Нумидийското царство били анексирани към 46 г. пр. н. е.

Също така римляните се намесили и в многовековния териториален спор между Птолемеи и Селевкиди. През 168 г. пр. н. е. сирийският цар Антиох Епифан успял да разбие египтяните и да завладее почти цялата им държава, но римският посланик Гай Попилий Ленат му заповядал да освободи Египет. Римлянинът очертал с жезъла си кръг около царя и го предупредил, че трябва да даде отговор преди да го прекрачи. Царят склонил да се изтегли. Така на претенциите на Селевкидите бил сложен край. Същевременно, за да създаде буферна държава между Сирия и Египет, Рим през 161 г. пр. н. е. поощрил юдейското въстание срещу наследия Антиох Деметрий, като признал правото на съществуване на Юдейската държава и включил юдеите в сферата на «приятелите на римския народ». Впоследствие римляните вече открито се намесвали в династичните спорове в двете елинистич-

ни държави и вече определяли кой да управлява. Най-често одобрявали съмнителни претенденти с цел дестабилизиране и раздробяване на държавите. Както писал един юдейски съвременник: *„царе стават тези, които желаят римляните, а когато не желаят го изгонват от страната му”*.

Например, за да удовлетворят спора между два претендента от династията на Птолемеите - римляните разделили територията на царството им на две - Киренайка и Египет, а накрая отделили и Кипър. И при Селевкидите сценарият бил сходен. През 164 г. пр. н. е. законният претендент за престола Деметрий бил отстранен, а за опекун на непълнолетния Антиох Евпатор бил назначен римският сенатор Гней Октавий. Деметрий успял да елиминира регента и да си възвърне престола, но пък Сенатът към средата на II в. пр. н.е. признал местният сатрап на Мидия Тимарх като независим владетел. Същевременно и юдеите получили независимост, и царството на Селевкидите започнало да се разпада. В крайна сметка разкъсаната от сепаратизъм някогашната велика държава била поделена между парти и арменци. Римляните завладяли окончателно Мала Азия и Сирия с похода на талантливия пълководец Помпей през 65 г. пр. н. е., а граница между Римската

и Партската империя станала река Ефрат. Египет успял да се обедини, но изпаднал от съюзник на Рим до васал и доставял на Рим безплатно жито и други зърнени култури. Накрая и той бил анексиран към империята през 30 г. пр. н.е.

Същевременно политиката ‘разделяй и владей’ била прилагана от римляните и спрямо варварските народи. Първоначално в Испания, където част от населението подкрепяло завоевателя, а после и сред келтските и тракийските племена. Наръчник за умело водене на бойни действия, съчетани с блестяща дипломация намираме в ‘Записките’ на Цезар. Като повод за инвазията му в Галия е опитът за преселение на хелветите. Цезар умело използвал молбите на съюзните на Рим едуй и нанесъл на преселенците няколко поражения, като на практика анексирал територията им. След това отново воден от желанието да ‘защитава’ галите от нахлулите отвъд Рейн германци той разгромил коалицията им водена от Ариовист, като оставил подчинилите се племена при условие, че те станат негови съюзници срещу галите. След като половината Галия била завладяна, Цезар насочил ударите си срещу белгите и нервиите. Същевременно Цезар раздавал награди и привилегии на приятелски настроените към него племена, а също проявявал ми-

лосърдие към покорените със сила врагове, което му спечелило нови съюзници, осигуряващи помощни войски и провизии за по-нататъшните му завоевания. Пълководецът дори предприел поход до Албиона с цел сплашване на тамошните брити, за да се лишат галите от тяхната подкрепа. Най-накрая келтите се усетили, че ги чака завладяване и организирали координирано нападение върху римските гарнизони. До същинско обединение на племената обаче не се стигнало, въпреки че официално съпротивата срещу Цезар оглавил Версенжеторикс и дори съюзните на римляните едуй се отметнали от тях. Макар че срещу него се водела широкомащабна война гениалният римски пълководец обградил укрилата се в Алезия бунтовническа армия и след успешна битка я принудил да капитулира. Така цяла Галия паднала под римска власт.

Не по-различна била ситуацията в Тракия. Тук също част от племената държали страната на Рим. Особено последователни в тази политика били одрисите. Тяхната държава била проводник на римско влияние на Балканите, а в замяна на това те получили спорни територии от старите си противници – бесите. След като Марк Лициний Крас през 29 г. пр. н. е., използвайки за предлог молбата за помощ отправена му от дентелетите /които били нападнати от бастарните/, завладял племената

по поречието на Искър и Горен Дунав, Тракийското царство също станало покорен васал на Рим, а през 46 г. било превърнато в провинция.

И така, за по-малко от два века Рим от малък град по поречието на Тибър се превърнал в средиземноморска столица, елиминирайки от политическата сцена държави с далеч по-големи ресурси и потенциал. Умелото съчетание на дипломатия и война дали на римляните неоспорима власт над пуни, гърци, испанци, келти, траки, германи, сирийци и египтяни. Или както най-точно е казал римският поет Вергилий:

«Римлянино! Научи се да властваш над народите. В това е твоето изкуство! Да налагаш мирните условия, милост да даваш на покорните и да смирши с война надменните!»